

Embargoed for release until 30 June 2020 (12.30pm)

नागपुरचे वायू प्रदुषण रोखण्यासाठी महत्वाच्या उत्सर्जन स्रोतांची माहिती : सीईईडब्ल्यू-अर्बन एमिशन

नागपुरच्या एकूण स्वच्छ हवा योजनांमधील फक्त २० टक्के योजना प्रत्यक्ष प्रदुषण रोखण्यात सक्रिय

नागपूर, ३० जून २०२० : नागपुरच्या स्वच्छ हवा धोरणामध्ये वायू प्रदुषणाच्या स्रोतांच्या माहितीचा समावेश नसल्याचे आज प्रसिद्ध झालेल्या कौन्सिल ऑन एनर्जी, एन्व्हॉयन्मेंट अँड वॉटर (सीईईडब्ल्यू) आणि अर्बन एमिशनच्या स्वतंत्र अभ्यास अहवालात नमूद करण्यात आले आहे. तर दुसरीकडे, उत्सर्जन स्रोतांची माहिती देणाऱ्या महाराष्ट्रातील पाच आराखड्यांमध्ये चंद्रपुरच्या आराखड्याचा समावेश आहे. वायू प्रदुषण कमी करण्यासाठीचे प्रयत्न, अचूक उत्सर्जन स्रोतांवर भर देणे आणि कमाल प्रत्यक्ष परिणाम गाठणे यांसाठी अत्यंत महत्वाचा मुद्दा म्हणून स्रोतांचा शोध, त्यांचे मॅपिंग आणि त्यांचा वाटा किती याचा अंदाज यावर अहवालात भर देण्यात आला आहे. नागपूरच्या स्वच्छ हवा धोरणामध्ये अमलबजावणीसाठीच्या कायदेशीर आदेशाचा अभाव असल्याचेही यात नमूद करण्यात आले आहे.

भारतातील नॅशनल क्लीन एअर प्रोग्राम (एनसीएपी- राष्ट्रीय स्वच्छ हवा कार्यक्रम)मध्ये नागपूरसह १०२ शहरांचा समावेश आहे. २०२४ पर्यंत प्रदुषण करणाऱ्या कणांची घनता २०-३० टक्क्यांनी कमी करण्यासाठी शहरनिहाय प्रदुषण नियंत्रण आणि स्वच्छ हवेसाठीचा आराखडा यात मांडण्यात येत आहे. सध्या, नागपूरसाठीच्या आराखड्यात नमूद करण्यात आलेल्या उपाययोजनांमध्ये ८० टक्के वाटा देखरेख, नियोजन, प्रस्ताव, तयारी, तसेच छाननी, ओळख, खातरजमा, बंदी घालणे, आणि आरंभ करणे, सादर करणे, नियोजन, प्रतिबंध व जाहिरातींचा आहे. म्हणजेच, कृतीतील फक्त २० टक्के भाग प्रत्यक्ष प्रदुषण नियंत्रण उपाययोजनांना देण्यात आला आहे. शिवाय, नागपूरमधील कृती आराखड्यात ३८ टक्के दळणवळण क्षेत्रावर भर देण्यात आला आहे आणि २० टक्के लक्षित उद्योगांवर. अर्थकारणाचा विचार यात केलेला नसल्याने नागपूरच्या आराखड्यात काही ठराविक कामांसाठी लागणाऱ्या आर्थिक गरजांचा अंदाज मांडण्यात आलेला नाही.

"लॉकडाऊनच्या काळात नागपूरमधील एकमेव रीअल-टाईम मॉनिटरिंग स्टेशनवर PM2.5च्या पातळीमध्ये ३० टक्क्यांची घट झाल्याची नोंद झाली. अर्थात, शहरातील दीर्घकालीन वायू प्रदुषण नियंत्रणासाठी २० लाखांहून अधिक लोकसंख्येसाठी शहरात एकमेव मॉनिटरिंग स्टेशन असणे ही अपुरी सोय आहे. महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रण मंडळ आणि नागपूर महानगर पालिकेने एकत्र येत आणखी काही मॉनिटरिंग स्टेशन्स उभारणे आणि या योजनांच्या अमलबजावणीतील प्रगतीवर

देखरेख ठेवण्यासाठी ट्रॅक करता येतील असे काही निर्देशक तयार करण्यावर भर द्यायला हवा," असे सीईईडब्ल्यूमधील संशोधक आणि या अहवालाच्या सहलेखिका तनुश्री गांगुली म्हणाल्या.

सीईईडब्ल्यू-अर्बन एमिशन अहवालात असेही नमूद करण्यात आले आहे की नागपूर शहराच्या आराखड्यात १७ विविध संस्थांमधील ६६ उपाययोजनांचा समावेश करण्यात आला आहे. मात्र, महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रण मंडळ (एमपीसीबी) नागपूरमधील अवघ्या २० टक्के कृतींसाठी जबाबदार असेल. तर, नागरी स्थानिक संस्था आणि राज्य परिवहन विभागावर सुमारे ६० टक्के भार असेल. इतकेच नाही, ३४ टक्के जबाबदारी विविध संस्थांवर टाकण्यात आली आहे. शिवाय, स्वतंत्रपणे केलेल्या अंदाजावरून लक्षात येते की नागपुरातील २१ टक्के प्रदुषण शहरी सीमांच्या बाहेर तयार होत असावे. परंतु, प्रादेशिक समन्वयाची खातरजमा करण्यासाठी या आराखड्यात कोणत्याही प्रकारची तजवीज नाही.

"विविध संस्थांमध्ये ३० टक्के कामांचे विभाजन झाल्याने जबाबदारीची विभागणी हा महत्वाचा मुद्दा ठरतो. त्यामुळेच, सहभागी संस्थांमध्ये प्रत्येक स्वतंत्र मुद्द्याच्या आधारे कामांची जबाबदारी सोपेवणे महत्वाचे आहे," असे सीईईडब्ल्यूमधील संशोधक आणि या अहवालाच्या सहलेखिका कुरिंजी सेल्वराज म्हणाल्या.

चंद्रपूरसाठीचा आराखडा

नेमून दिलेल्या कामांसाठीच्या आर्थिक तरतुदीचा समावेश चंद्रपूरच्या आराखड्यात नाही. नॉन-अटेनमेंट म्हणजेच प्रदुषण रोखण्यात यशस्वी न झालेल्या शहरांमध्ये समावेश असलेल्या चंद्रपुरात अधिक प्रदुषण असणारा औद्योगिक परिसरही आहे. चंद्रपूरच्या आराखड्यात नमूद करण्यात आलेल्या कृतींमधील सुमारे ३० टक्के भाग औद्योगिक आणि ऊर्जा प्रकल्पांमधील प्रदुषण कमी करण्यासाठी आहे. औद्योगिक प्रदुषण कमी करण्यासाठीच्या सर्व उपाययोजनांना अमलबजावणीसाठी १२ महिन्यांचा कालावधी देण्यात आला आहे. खरे तर, ८० टक्क्यांहून अधिक योजनांच्या अमलबजावणीसाठी एक वर्षाहून कमी कालावधी देण्यात आला आहे.

"नजीकच्या काळातील उपाययोजनांचा भरणा अधिक असलेल्या चंद्रपूरसाठीच्या आराखड्यांच्या संदर्भात अमलबजावणीसाठी आर्थिक तरतुदीचा अंदाज बांधणे अत्यंत महत्वाचे आहे. शिवाय, सर्व जबाबदार संस्थांच्या प्रयत्नांची नोंद करण्यासाठी रिपोर्टिंग प्रणाली स्थापली जायला हवी," असे कुरिंजी सेल्वराज म्हणाल्या.

महाराष्ट्राचा आराखडा

या अहवालानुसार महाराष्ट्रातील १७ पैकी फक्त अमरावती, औरंगाबाद, कोल्हापूर, चंद्रपूर आणि मुंबई या पाच नॉन-अटेनमेंट शहरांच्या कृती आराखड्यात उत्सर्जन स्रोतांची माहिती समाविष्ट आहे. अर्थात, या माहितीमुळे प्रत्यक्ष कृती करण्यात सकारात्मक बदल झालेला नाही.

शिवाय, १७ शहरांपैकी फक्त अमरावती, बदलापूर, मुंबई, नाशिक, पुणे आणि सोलापूर या सहा शहरांच्या कृती आराखड्यात सर्व कामांसाठीच्या आर्थिक गरजा नमूद करण्यात आल्या आहेत. सीईईडब्ल्यू-अर्बन एमिशनच्या अहवालात असेही नमूद करण्यात आले आहे की महाराष्ट्रात अनेक शहरे नॉन-अटेनमेंटमध्ये येत असून राज्यातील स्वच्छ हवा धोरणे भारतातील इतर राज्यांच्या अत्यंत वेगळी आहेत. मात्र, क्षेत्रनिहाय उत्सर्जन नियंत्रण लक्ष्य, शहरनिहाय प्राधान्यक्रम आणि सर्व क्षेत्रांमधील वायू प्रदूषण नियंत्रणाच्या यशाची नोंद करण्यासाठी एकसमान नियम या साऱ्याची वानवा असल्याने राज्यात या धोरणांची अमलबजावणी होण्यात विलंब होऊ शकतो.

नुकत्याच केलेल्या अभ्यासावर आधारित सीईईडब्ल्यू-अर्बन एमिशन विश्लेषणात भारतातील १०२ शहरांच्या मान्यताप्राप्त कृती आराखड्यांचा अभ्यास करण्यात आला आहे. यात नागपूर, चंद्रपूरसोबतच महाराष्ट्रातील इतर १५ शहरांचा समावेश आहे.

कार्यपद्धती

सीईईडब्ल्यू-अर्बन एमिशन अहवालात संबंधित विषयावरील वाङ्मयाचा अभ्यास करून स्वच्छ हवेच्या धोरणांमधील महत्त्वाच्या मुद्द्यांचा वेध घेण्यात आला आहे. कायदेशीर चौकट, स्रोताची माहिती, जबाबदारीचे वाटप आणि प्रस्तावित पर्यायांची आर्थिक व्यवहार्यता या मुद्द्यांच्या आधारे १०२ भारतीय आराखड्यांची समीक्षा करण्यात आली आहे. तसेच, विविध राज्यांमधील आराखड्यांची तुलना आणि स्वच्छ हवेच्या नियोजनासंदर्भात दृष्टिकोनांमधील फरक अभ्यासण्यासाठी विश्लेषणात्मक सांख्यिकीचा वापर करण्यात आला आहे.

सीईईडब्ल्यूबद्दल

[कौन्सिल ऑन एनर्जी, एन्व्हायन्मेंट अँड वॉटर](#) ही दक्षिण आशियातील एक आघाडीची, ना नफा तत्वावर चालणारी संशोधन संस्था आहे. संसाधनांचा वापर, पुनर्वापर आणि गैरवापर स्पष्ट करून सांगण्यासाठी संस्था डेटा, एकात्मिक विश्लेषण आणि धोरणात्मक संपर्क अनुसरते. आपल्या स्वतंत्र आणि उच्च दर्जाच्या संशोधनांचा अभिमान बाळगत, आम्ही सार्वजनिक तसेच खासगी संस्थांशी भागीदारी करून व्यापक प्रमाणावर लोकांपर्यंत पोहोचतो. २०२० मध्ये सीईईडब्ल्यूचा पुन्हा एकदा २०१९ ग्लोबल गो टू थिंक टॅक इंडेक्स रिपोर्टमधील सर्व नऊ विभागांमध्ये समावेश करण्यात आला होता. या संस्थेला सातत्याने जगातील आघाडीच्या पर्यावरण बदल थिंक टॅकमध्ये समाविष्ट करण्यात आले आहे. अधिक माहितीसाठी आम्हाला ट्विटरवर @CEEWIndia इथे फॉलो करा.

अर्बन एमिशनबद्दल

[अर्बन एमिशन](#) (UEinfo) ही वायुप्रदुषणा बाबत माहिती, संशोधन आणि विश्लेषण करणारी स्वतंत्र संस्था आहे. वायुप्रदुषणाच्या विषयातील एकत्रित माहिती आणि संदर्भासाठी या संस्थेची निर्मिती करण्यात आली. UEinfo तर्फे एकमेव असे भारतभरातील हवेच्या दर्जाचा अंदाज दर्शवणारे ऑनलाईन पोर्टल चालवले जाते. यात खास दिल्लीसाठी सखोल उपाययोजना दर्शवणारा सेक्शन ही आहे. UEinfo तर्फे एअर पल्युशन नॉलेज असेसमेंट (APnA) सिटी प्रोग्रामही राबवला जातो. यात एशिया आणि आफ्रिकेतील १० एअरशेड्स आणि भारतातील ५० एअरशेड्समधील उत्सर्जन, प्रदुषण आणि स्रोतांची माहिती उपलब्ध आहे. अधिक माहितीसाठी आम्हाला ट्विटरवर @urbanemissions इथे फॉलो करा.

संपर्क :

रिधिमा सेठी, riddhima.sethi@ceew.in; 9902039054

मिहीर शहा, mihir.shah@ceew.in